D·N

28/7 1952

Stevenson om utrikespolitiken

"Det blir valkampanj i år i Amerika, och vi måste vänta oss en överdriven förenkling av frågorna och stridiga råd för deras lösning. Även ansvarsfulla personer kommer att gå till ytterligheter i strävandet att vinna röster. De kommer att utnyttja varje missnöje, varje fördom, varje lättrogenhet även då det gäller den dödligt allvarliga utrikespolitiken. Kommer vi att utgå från kampanjens prövningar mera medvetna om de verkliga orsakerna till våra svårigheter och betydelsen av de värden som står på spel? Eller mindre medvetna? Kommer vi att bli bättre förberedda för att med kraft gripa oss an med det arbete som måste uträttas? Eller tvärtom? Det är de centrala frågor som valen skall ge det definitiva svaret på."

Dessa satser i en nyligen publicerad uppsats i Foreign Affairs av den demokratiske presidentkandidaten Adlai Stevenson ställer det för världen viktigaste problemet vid det amerikanska valet. En positiv, optimistisk inställning till de framställda frågorna är naturligare nu än när uppsatsen skrevs. Det beror på att medtävlarna vid valet blir artikelförfattaren själv och general Eisenhower. Också de båda kan väntas i någon mån skatta åt de schematiseringar och de vädjanden till olusten och okunnigheten som enligt Stevenson är ofrånkomliga vid en valstrid. Men man kan utgå från att de lektioner i utrikespolitik som kommer att ingå i kampanjen, åtminstone från de ledande konkurrenternas sida, hålles på ett högt plan.

En av garantierna härför är den citerade uppsatsen. Den klarlägger med oöverträfflig skärpa de motiv som lett den amerikanska regeringen vid dess aktion i Korea och därmed också centrala motiv i den utrikespolitik som förts under de senaste åren.

Stevenson erinrar om att beslutet att försvara Sydkorea mot det kommunistiska angreppet stöddes av Förenta nationernas säkerhetsråd och var ett uttryck för de principer som FN bygger på — även om på grund av en säregen situation det blott i detta fall varit möjligt att undgå ryssarnas vanliga veto. Den amerikanska regeringen och den amerikanska kongressen var eniga; blott en enda medlem av representanthuset — den sedermera utslagne Marcantonio från New York — uttalade sig mot FN:s och USA:s aktion. Den kritik mot Koreapolitiken som sedermera framkommit inom och utom Amerika är blind för de fruktansvärda konsekvenser som en vägran att hjälpa de angripna med all säkerhet skulle ha fått. I alla fria stater hade en sådan vägran givit intrycket att USA inte var redo att med makt motstå kommunistiska angrepp, och överallt skulle man, liksom inför Hitlers första aggressioner, ha ansett undfallenhet och eftergifter ofrånkomliga. "München skulle ha följt på München." Att organisera en gemensam försvarsfront hade inte längre blivit möjligt. Atlantpakten och andra nyss utformade försvarssystem hade försvagats eller brutit samman. Till slut skulle USA kanske i desperation ha tillgripit ett allmänt krig "då vår moraliska, politiska och strategiska position försämrats på ett katastrofalt sätt".

De positiva resultaten av Koreaaktionen förbises ofta, men de är i själva verket betydande, skriver Stevenson. Den amerikanska upprustning som är grundvillkoret för demokratiernas försvar kom genom kriget i Korea i gång på allvar — därigenom blir det möjligt att stå emot nya angrepp och likaså att ta djärvare diplomatiska initiativ. Även i Västeuropa stärktes inte bara den moraliska försvarsberedskapen, utan också det gemensamma militära försvaret. Ryssland fick klart för sig att ett fortskridande på erövringens väg var farligt; de ryska ledarna märkte att de räknat fel och måste för framtiden räkna med faran av kalkyler byggda på tron att den fria världen är svag och defaitistisk. Trots alla svårigheter och slitningar blev det tydligt att de hotade staterna kunde samverka, att den kollektiva säkerhetens linje var en utväg; "medan Korea inte definitivt visade att kollektiv säkerhet kan nås, hindrade det Ryssland från att bevisa att kollektiv säkerhet inte kan nås". Freden med Japan och upprättandet av ett säkerhetssystem inneslutande Filippinerna, Australien och Nya Zeeland förutsatte en amerikansk politik som visat sig förmögen att gå till handling i kritiska lägen.

Arbetet för kollektiv säkerhet och en fast gemenskap mellan demokratierna bör fortsättas. FN är trots sina svagheter av värde i det sammanhanget; här finns dock början till ett internationellt forum, och här kan en del tvister de fria staterna emellan biläggas. I de organisationer som är direkt inriktade på dessa staters sammanhållning och gemensamma försvar är USA den starkaste maktfaktorn, men insatser och initiativ från alla är nödvändiga för framgång. De svaga nationerna behöver de starkas skydd, men de starka kan inte reda sig utan hjälp av de svaga. "USA kommer att vinna stöd av folken i de fria staterna i den mån de tror att vi inte tänker bara på våra egna intressen, utan också tar hänsyn till deras intressen — att vi i realiteten har en 'tillbörlig respekt för mänsklighetens åsikter'." Tendensen i USA att tala med distans eller ovilja om "främlingarna" är enfaldig och reaktionär; man tror väl ändå inte på något "ointagligt Gibraltar, som är tryggt för angrepp från människor — eller idéer".

Frågan är, slutar Stevenson, om amerikanerna kommer att gå den väg — den kollektiva säkerhetens väg — som exemplifieras genom Korea. "Skall vi uppge vår ståndpunkt? Skall vi fortsätta ensamma? Eller skall vi gå vidare med allierade vid vår sida? När våra erfarenheter i anslutning till Korea ställts i riktigt perspektiv blir detta frågan bakom valkampanjens buller och tumult." Efter de senaste veckornas händelser kan vi utgå från att denna fråga redan blivit besvarad.

Finansministerns tredje opponent

Vid akademiska disputationer brukar det förekomma en tredjeopponent, som roar åhörarna med glada påhitt. Ett vanligt trick är att stympa och karikera valda stycken i avhandlingen. I sista häftet av tidskriften Tiden (s) kan finansministern bevittna ett sådant uppträdande — det är lustigkurren Mehr som utvecklar sina budgetprinciper beträffande Stockholms stad, samtidigt betygande sin högaktning för statsrådet Sköld och att man gör vad man kan — men hur betvinga finansborgarrådet Bergvalls motstånd? — för att i huvudstaden respektera de Sköldska riktlinjerna för god skatte- och budgetpolitik.

Hur det står till med den omsorgsfulla långtidsplaneringen av socialdemokraternas budgetförslag har just påvisats i Dagens Nyheters spalter med ett utförligt siffermaterial, det säkraste och mest omfattande som kan åstadkommas. Hr Bergvall sammanförde där de viktigaste statistiska uppgifterna till och med resultaten av taxeringen för 1951: skatteunderlaget för beräkningen av skatten för 1953. Det är inte för mycket sagt att här framlades en bindande bevisning för att stadsfullmäktigoppositionens omskrutna treårsplan är ohållbar. Anmärkningarna mot den har visat sig vara riktiga.

Och finansminister Sköld skulle vara i sin fulla rätt att kalla den ett skälmstycke, en grov karikatyr av de budgetregler han förfäktar.

Kontrasten mellan den Sköldska budgetläran och de Mehrska teserna är skärande. Finansministern tar ju till grovt som alltid — men låt gå för en modifiering av den säkerhetsmarginal och den inflationsdämpande merbeskattning han begär. Även i jämförelse med denna beskurna skattepolitik — justerad så att den allmänt kunde godtas i riksdagen — ter sig Stockholmsoppositionens glupska förbrukning av fondmedel och väldiga budgetunderskott som oförsvarliga. Denna underbalansering har socialdemokraterna väl att märka velat starta under stark högkonjunktur, stendöva för alla förmaningar från regeringshåll, en levande bekräftelse på att det verkligen finns kommunalpolitiker som behöver förmyndarlagstiftning om avsättningar till skatteregleringsfonden med tanke på de svåra påfrestningarna under en lågkonjunktur.

Finansborgarrådet talar om en ballong som sprack. Finansministern lär inte bli ledsen åt smällen. Länge nog har han haft skäl att betrakta borgarrådet Mehrs budgetpolitik som ett lekverk med luft i.

PRESSGRANNAR

Det kommunistiska partiets sköld är fläckfri, sade ledaren i riksdagen någon gång i maj. Västgöta-Demokraten (s) erinrar om detta fräcka yttrande — påminner också om försäkringar från flera partimedlemmar, senast den häktade Artur Karlsson, att sanna kommunister sysslar inte med sådant som spioneri. Dess bättre har vi nu goda kontrollmöjligheter:

Bedyrandena har avgivits för just den period då spioneri från de mycket verksamma kommunisternas sida pågått... Mitt i alla förklaringarna om fascism och provokation mot kommunismen och Sovjet — trots att sovjettjänstemän bevisligen utövat och organiserat spioneri och även lämnat landet av detta skäl — har Ny Dags fiffige redaktör Gustav Johansson hittat den verkliga förklaringen: Enbom har utövat spioneriet därför att han bytt ideologi "och blivit närmast socialdemokrat". Medan han var kommunist "var det nästan bara tysktåg". Denna "förklaring" är obetalbar. Som "nästan bara tysktåg" betecknar alltså Ny Dag utspionerandet av Bodens fästning och Kalixlinjen!

Förvirringen är fullständig i kommunistlägret. Först försökte man tiga ihjäl Enbomsaffären. Nästa fas var försöket att beröva dem som angav Enbom all trovärdighet. Sedan utfärdade kommunistpressen absoluta frejdebetyg för särskilt Gjersvold och Karlsson som "hederlig arbetare" respektive "gammal hederlig kämpe":

Nu har den "hederlige arbetaren" Gjersvold, som det måste en stark opinion till för att rädda undan Enboms falska lögner, alldeles tappats bort. Han nämnes inte alls, sedan han erkänt en betydande andel i affärens allvarligaste delar. Karlsson har fortsatt att neka och förklarat sina kontakter med Enbom i en liten norrbottensby som ärenden för sin bildbyrå — vilken utmärkt bildleverantör just Enbom måste ha varit i sin avlägsna krok! Nu är han det sista "beviset" på att affären är en provokation.

Spioneriet skall mötas med vaksamhet, med ökat skydd och fasta tag, betonar Folket (s) — däremot är det anledning att varna mot allt som verkar panik, exempelvis ropen på dödsstraff i fredstid.

Det är betänkligt att man luckrar upp den enighet om dödsstraffets olämplighet som varit ett kännemärke på den politiska radikalismen i detta land. Det är naturligt att man känner avsky för det spioneri, som Enbom bedrivit i kommunistisk regi. Men den verkliga triumfen skulle kommunisterna uppleva först i det ögonblick, deras smutsiga hantering skulle leda till att vi gjorde ett avsteg från den humanitetens linje, som dödsstraffets avskaffande innebär.

Man kan diskutera om dödsstraff verkligen skulle avskräcka spionerna mer än livstids straffarbete.

Det skulle det säkert göra, särskilt som fanatiska kommunister väntar ryssarnas snara ankomst som befriare — men det svåra valet mellan den ena och den andra strafformen avgörs inte genom denna kalkyl. Problemet är mera komplicerat, i varje fall i fredstid, inte minst med hänsyn till de folkpsykologiska verkningarna av dödstraff för politiska förbrytelser.

När den nioåriga enhetsskolan görs examensfri är det för att bestämda examenskrav skulle äventyra försöken att avpassa undervisning och fordringar efter lärjungarnas skiftande förmåga. Dessutom blir linjeklyvningen i enhetsskolans avslutningsklass omöjlig att förena med gemensamma examensfordringar. Folkskollärarinnornas Tidning gillar denna utveckling:

I huvudsak finns det ingen anledning att göra några invändningar mot kommissionens argumentering för en examensfri realskola... Sedan länge existerar för övrigt i vårt land en examensfri skola, flickskolan, vars kompetens t. o. m. har något större räckvidd än den realexamen medför, och den har både myndigheter och näringsliv skänkt sitt förtroende. På kvalificerade betyg från den skolformen har en stor del av folkskollärarinnekåren vunnit inträde till seminarium.

Vad beträffar samhällets krav på en enhetlig betygssättning har det hittintills inte kunnat uppfyllas av våra examensskolor. Kan de av kommissionen föreslagna standardproven ge den kontroll av betygsnivån, som inte bara är ett önskemål från samhällets utan även från den enskilde lärarens sida, så har något väsentligt uppnåtts. Man får väl förutsätta, att kommissionen räknar med att först och främst avgångsbetygen i modersmålet från medborgarskolan ska genom standardprov vara jämförbara över hela landet.

Tidningen undrar om det inte vore klokt att dessutom behålla systemet med medbedömare.

På 30-talet var prisdirektör Thagaards tankar en vacker dröm hos politiska teknokrater och låg i viss mån i linje med moder och strömningar, i dag har de inte många praktiskt verksamma förespråkare som så vågar löpa linan ut, skriver Handelstidningen (fp) apropå den s. k. Thagaardsplanen:

Planhushållningen är en konst som ännu har långt till mästerskapet och i erfarenhetens ljus kan den svårligen tänka sig att finna det annorstädes än i begränsningen. Men bredvid sakens politiska sida finns en konstitutionell och rättslig, som kritiken i Norge inte tvekat att kalla ytterst allvarlig. Hur går det med den enskildes rättssäkerhet i denna skyskrapa av administrativ makt? Hur kan ett demokratiskt land i dag med öppna ögon utfärda en blankofullmakt åt den statliga byråkratien att övertaga ledningen för hela det ekonomiska livet? Det gäller, märk väl, en fullmaktslag som med ens och i klump överför till den administrativa makten en rad avgöranden av sådan art som författningsenligt blott kunnat ske i stortinget. Att dettas medverkan fortfarande i vissa fall förutsättes rubbar inte intrycket att det väsentligen är fråga om en delegation av dess lagstiftnings- och beskattningsrätt. På samma sätt kommer den enskildes rätt att flyttas över från domarens hand till ämbetsmannens.

För oss är det fördelaktigt att ha fått detta avskräckande exempel — förkroppsligandet av många socialdemokraters hemliga önskningar.

Radiotjänst borde skaffa sig en särskild idrottsavdelning med radioskickliga experter, tycker Expressen (fp), irriterad av dilettanteriet och tompratet i en del olympiska utsändningar:

Idrotten har blivit det allt dominerande fritidsintresset här i landet. Har varit det länge. Det har t. ex. Sveriges tidningar för länge sedan upptäckt. Detta intresse kräver en ordentlig insats från Radiotjänsts sida. Det räcker inte längre med att försöka tillfredsställa det med insatser som aldrig kan bli annat än halvhjärtade på grund av att de personer som skall svara för dem har så pass mycket annat att göra inom radion. Även om pengarna är knappa bör deras fördelning ske efter angelägenhetskrav. Vad som krävts här är angeläget.

GOSSEN I GROTTAN

Sven Lidman i memoaråldern.

Om man får tro tidningarna, så är Sven Lidman nu en av våra få verkligt stora diktare. Hans barndomsminnen "Gossen i grottan" har av den litterära kritiken beskrivits som ett mästerverk och rent av ställts vid sidan av Rousseaus "Bekännelser" och Strindbergs "Tjänstekvinnans son". Lidman har även kallats ett moraliskt geni, emedan han har skrivit denna bok. Enligt min mening är både denna litterära uppskattning och detta moraliska beröm överdrivna. "Gossen i grottan" är utan tvivel en färgstark, bitvis rafflande bok, och den innehåller även åtskilligt av intresse. Men en svensk klassiker? Aldrig i livet.

Till berömmelsen har säkert bidragit att den i mångt och mycket är en s. k. rolig bok. Det finns gott om anekdotiskt stoff, och Lidman kan konsten att behandla sådant. Så t. ex. atmosfären kring den högadliga kusinens, ack, så nära till hands liggande fråga: "Mamma, är inte Sven baron?" eller scenen med den stolligt storsvenske farbror Johans uppdykande vid skolpojksexercisen på Norra latins skolgård. Trots det allvarliga syftet med dessa barndomsminnen finns det åtskilligt i dem att helt enkelt ha roligt åt.

Men det väsentliga är ju något annat: Lidmans sätt att se de omständigheter och händelser i barndomen som blev avgörande för hans liv. I slutet finns det några sammanfattande sidor om den betydelse som hans farbror Sam fick för hans orientering, eller rättare sagt brist på orientering, i tillvaron. Den sökta och inte så litet artificiella rubriken för dessa sidor är "Broderad på stramalj". Stramaljen var ett slags genealogisk bakgrund som de Lidmanska livstrådarna blev broderade på, en väv av halvt vanvettig släktromantik om "den stolta Lidhultsläkten", och brodören var farbror Sam, denne förolyckade gamle officer på träben, som en gång hade skapat och nu inympade denna familjemyt på sin brorson. Känslan av att inte kunna anpassa sig till den faktiska tillvaron, att leva i ett tragiskt förflutet och själv vara förutbestämd till borgerligt misslyckande, den blandning av otrygghet och fantasteri som Lidman finner vara utmärkande för sin natur var till väsentlig del ett resultat av lärjungeskapet till detta gamla original, som själv en gång hade varit societetslejon i Stockholm med bästa framtidsutsikter på officersbanan och efter olyckan med benet blev en blandning av bitvarg och lakonisk deklamatör på Djäkneberget i Västerås, brutal och känslosam på samma gång, en eremit med storsvenskhet, släktromantik och sedlighet som sitt egentliga livspatos.

De fyra sidorna "Broderad på stramalj" ger i sin relativa flärdfrihet ett intryck av uppriktighet och verklig självprövning. Jag skulle tro att de är de fläckfriaste i boken.

Porträtten av farbror Sam och av fadern är levande, och varje läsare av "Gossen i grottan" minns dem säkert länge. Fadern (som dog när Sven ännu inte var sex år) framstår som den mest sammansatta av dessa båda huvudpersoner: en dagdrömmare och kverulant, och dock en framstående upptågsmakare och sällskapsmänniska, en ångestfull självförbättrare, som led ständiga nederlag, i all sin splittring och viljesvaghet likväl en fanatiker med rätthaveri som specialitet. Båda porträtten skulle kanske ha varit utomordentliga om de inte hade målats med den förfärliga sentimentalitet som bland annat hindrar "Gossen i grottan" från att vara en god bok.

"Kanske en diktare" och "Skepp som mötas i natten" heter ett par av avsnitten om fadern, och det säger en del om kvaliteten. Skeppen som mötas i natten är fadern och den ännu inte sexårige Lidman. "Vi båda där uppe på den solbelysta och vindomflutna terrassen, vi är i själva verket två ensamma barn som leka, slutna i var sin värld, och som båda drömma lika fantastiska önskedrömmar. Två bär på samma träd — två droppar på samma gren — men skilda från varandra av oändliga avstånd. 'Gud som haver barnen kär...'"

Men så håller lilla Sven på att ramla ner från terrassen och hinner slå sig blodig innan fadern får fatt på honom och bär ner honom till modern. "Jag kan ännu i dag — i denna stund — liksom se hans ansikte framför mig — en hög skönvälvd panna under ett tätt lockigt gråsprängt hår — en förnäm näsa — ett par stora, blå, bländande ögon. Men hela detta klassiskt sköna ansikte är i detta nu präglat av en ohygglig, hjälplös ångest... Jag känner omedelbart och omedvetet, med den levande barnahanden kring hans nacke och med den öppna seende barnablicken in i hans ansikte, att det blod, som nu jagar genom de spända ådrorna, är ett sjukt och dödsdömt blod. Kanske anar jag intuitivt vad endast han själv, läkarna och min mor veta, att han är en av en obotlig inre sjukdom dödsmärkt man... Jag stryker smeksamt med min smutsiga och blodiga hand i tafatt och förlägen ömhet över hans panna, hår och tinning. 'Var inte rädd, pappa lilla, det är inte farligt.' Sexåringen söker trösta och styrka sextioåringen. Mitt första och enda verkligt levande situationsminne av min far, då våra själar bävande mötte varandra på kärlekens och smärtans bro!"

Skepp som mötas i natten! Trots allt som har kostats på densamma är inte denna scen övertygande. Den klara blick som Lidman har vid skildringen av komiska situationer, särskilt sådana där någon avslöjar naivitet eller fåfänglighet, kontrasterar för bjärt mot hans liksom alltför vana känslosamhet när han rör vid det centrala i sina minnen.

Skildringen av farbror Sam är ofta skämd av känslosamhet och floskler. Om dennes olycka med benet heter det bland annat: "Jag har sedan barnsben ofta för mitt hjärtas ögon sett båren med den unge officeren, buren av ångestfulla kamrater — här och var på Stockholms gator mött och nyfiket och häpet eller medlidsamt betraktad av den lilla huvudstadens tillfälliga promenerande. Jag ser samtidigt för mig minnesbilden av hans frände Gustaf Cederströms målning 'Karl den XII:s likfärd'. Det är på dem båda en människa som bäres ut ur livet och en krossad storhetsdröm som föres till graven."

Det vare mig fjärran att anse Karl XII ha varit en mera märkvärdig människa än Lidmans farbror Sam, men dels levde och verkade den senare inte utan framgång i hela 47 år efter sitt olycksskott, medan Karl XII dog på fläcken av sitt, dels misstänker jag att det alltför mycket är den omständigheten att farbror Sam råkade vara syssling till Cederström som gör att dennes ryktbara teatertavla får dyka upp här.

Ett avsnitt, kallat "Novemberdimmor", börjar med en erinran "om novemberdimmorna kring den svenska storhetstidens begynnelse- och slutskede — de novemberdimmor som inrama dess korta blomstringsögonblick: från lönnmördarskottet vid Lützen den 6 november 1632 till det vid Fredrikshald den 30 november 1718." Och innan läsaren ens har hunnit fatta hur inte bara Karl XII utan också Gustav II Adolf kan ha blivit lönnmördad går Lidman ett steg vidare, och det är naturligtvis dit han vill komma: "Det finns också några sådana novemberdagar i min farbror Sams liv och i min släkts historia."

Sådant torde vara dålig prosa. Den ständiga överdramatiseringen och påmålningen med falska valörer har också fatala konsekvenser för hela denna släktkrönika. I och för sig är stoffet långt ifrån likgiltigt, men så som Lidman behandlar det lyckas han göra det intressant bara för dem som är intresserade av Lidman. Skildringen håller med andra ord måttet varken som historieskrivning eller som konstverk.

Det överdramatiserade, sentimentala och salvelsefulla ökar ju närmare skildringen kommer sådana händelser och personer som Lidman känslomässigt har engagerat sig i. Något personligt förhållande till modern hade han inte i ungdomen, framhåller han, och med några få streck lyckas han också ge en vacker bild av henne, sval, levande och med sanningens prägel. När farmoderns tragiska gestalt skymtar blir det också konst — av det konstlösa slaget. Även narrporträttet av farbrodern Johan är lyckat. Men ju närmare skådeplatsens centrum man kommer, desto odrägligare och okonstnärligare blir de bilder som visas fram. Värst blir det när Sven själv kommer i strålkastarljuset, "den lille pojkpalten", "en fattig inackorderingspojke" eller "gossen i grottan", som han helst kallar sig.

I anslutning till sin tidigare memoarbok "Resan till domen" spinner Lidman vidare på den omöjliga liknelsen om sig själv som förstaklasspassagerare i ett andligt tåg. Ibland rullar detta oändliga tåg, där Lidmans vagn har nummer 1882 (= födelseåret), baklänges och går mot det förflutna. En övernaturlig konduktör klipper biljetten och lämnar artigt tillbaka den: Tur och retur Njutånger, var så god. — Finns det verkligen en station i Sverige som heter så? utropar den häpne resenären. Njutånger! — vilket lysande lämpligt namn för en slocknande estetikers sista villabostad! säger han med ett ironiskt leende till sig själv. Som ett bedjande och förtvivlat spöke visar sig faderns anletsdrag i det svarta kupéfönstret, och mycket annat besynnerligt och tankeväckande händer även.

Både som tankegång och stil är denna liknelse föga mer än läsarjargong. För att bevisa att "Gossen i grottan" åtminstone inte är något mästerverk behöver man bara erinra sig att den är ett ledmotiv och att den återkommer åtminstone sex gånger i boken.

Lika omöjlig är den orimligt överlastade och överarbetade bilden med gossen i grottan, som uppträder ännu oftare. Den isgrotta där barnet Sven Lidman föreställs leva och röra sig skall symbolisera både det förflutna i dess avskildhet från nuet och den verklighetsfrämmande fantasivärld där Sven hade sina tankar som liten. Och den gamle Lidman framställs som liggande på en avsats och tittande ner i grottan, oroligt undrande hur det skall gå för honom själv som barn bland alla farorna därnere. "Mina ögon fyllas omedvetet av tårar. Jag börjar hjälplöst och förtvivlat storgråta där jag med huvudet lutat över iskanten ligger och stirrar ned i den avgrund över vilken han (dvs. Lidman som barn) så leende och lätt och obekymrad tydligen i nästa ögonblick tänker rusa ut — på en bro som ju i själva verket endast är illusionen av en bro. Min gosse!" Detta är monumentalt, men inte som litteratur, utan bara som självförälskelse.

Ehuru man vanligen har förbisett Lidmans sentimentalitet, har man ofta haft korn på komplementet till denna egenskap: hans brutalitet. Båda egenskaperna hör samman, emedan de har en gemensam grund, oförmågan av insiktsfull nyansering på känslolivets område, bristen på djupare känslighet. Ett kapitel för sig skulle också kunna skrivas om just blandningen av salvelse och brutalitet vid skildringen av sexuella ting i "Gossen i grottan". Den rafflande scenen vid faderns kista, där pojken genom att kavla upp svepningen äntligen skaffar sig den länge eftertraktade chansen att beskåda faderns manslem, slutar med den besvikna reflexionen: "Var det inte mer? Var det inte något annat?" Så långt alltså gossen i grottan. Men betraktaren på iskanten funderar gråtmilt över "barnet som tar hämnd på döden och den döde för att han så länge undanhållit det anblicken av sitt kön", citerar därefter den bibliska berättelsen om Noa och hans söner och uppsänder slutligen en suck över mänsklighetens "oundkomliga och oförklarliga" arvsynd. På andra ställen liknar han könsdriften vid en i kroppen inkapslad helvetesmaskin, en ilsken hund i band och annat i samma stil. Men den omständigheten att sådant förekommer visar inte att vi skulle ha att göra med ett moraliskt geni.

Det finns en vilja till uppriktighet i dessa minnen, och däri består väl också deras tillgång i moraliskt avseende. Men känslofrosseriet och bristen på fördomsfri insikt hindrar ständigt denna vilja att nå allmängiltiga eller ens allmänintressanta resultat. Även den självironi som är inströdd bland alla bombasmerna gör ett förälskat intryck, gossen i grottan får ett litet nyp i örat då och då — med en skälmskhet som föga avväpnar, särskilt om man tänker på den meningslösa brutalitet som Lidman kan hänge sig åt vid manifestationer av den s. k. arvsynden hos andra barn. Se t. ex. anekdoten "Jag tvätta picken i lördags" eller jeremiaden över barnleken vid städernas plaskdammar.

Bitvis är boken rolig, men utan att vara stimulerande, liksom den långa stycken är patetisk utan att vara i djupare mening allvarlig. På det hela taget är den emellertid skrämmande utan att vara gripande, brutal utan att träffa sakernas kärna och konstfull utan att ha konstnärlig kvalitet. Att ens för ett ögonblick ställa den vid sidan av Rousseaus och Strindbergs mästerverk i genren är inte bara en överdrift. Det är ett misstag alltigenom.

INGEMAR HEDENIUS

Dr Olof Lagercrantz, mot vars recension av "Gossen i grottan" denna artikel huvudsakligen riktar sig, är för närvarande på semester och kan därför inte svara; möjligen återkommer han senare med en replik.

DAGENS NYHETER
TEGELBACKEN, STOCKHOLM 1
Telefon: 22 40 00
för rikssamtal: 22 40 20
Telegramadress: Dagensnyheter
Postgiro nummer 1616 (för annonser) 1617 (för prenumeration)
Chefredaktör: Herbert Tingsten
(Träffas säkrast kl. 13.30—14.30)
Politisk huvudredaktör: Leif Kihlberg
Redaktionschef och ansvarig utgivare: Sten Hedman
Dagens Nyheters Aktiebolag:
Verkst. direktör: Helge Heilborn
PRENUMERATIONSPRISER
fr. o. m. 1 maj 1952
A - Stockholmsupplagan

	Stor-Sthlms tidningsområde	övriga landet
Månad	kr. 6:—	kr. 5:75
Kvartal	„ 17:50	„ 16:75
Halvår	„ 34:50	„ 33:—

ANNONSPRISLISTA
daterad 1/1 1952 tillhandahålles på begäran.
Dagens Nyheters tryckeri, Stockholm 1952.

Brecht och makten

Bert Brecht

Ytterst på yttersta grenen av frihetens träd sitter i Öst-Berlin Bert Brecht och sågar så smått; faller de en vacker dag, så faller de tillsammans, men än så länge är de inte avsågade — Öst-Berlin intar alltjämt en särställning i Sovjet-Tyskland och Brecht i Öst-Berlin. Bilden kan kritiseras, men den är hämtad ur en essä som förtjänar att uppmärksammas, *Vom armen Bert Brecht*, författad av den i Paris bosatte schweizaren *Herbert Lüthy* och publicerad i tidskriften "Der Monat" (maj, 1952). Essän innehåller en karakteristik som klart avviker från vad som i Sverige skrivits om Brecht.

Efter emigrantåren i Amerika återvände Brecht 1947 till Europa och närmast till Zürich, vars Schauspielhaus under kriget hade varit hans europeiska forum. 1949 fortsatte han till Öst-Berlin, där han sedan dess har tolererats för sitt propagandavärde och där han bor kvar, fast han för något år sedan lyckades skaffa sig österrikiskt medborgarskap. Hans böcker ges i Sovjet-Tyskland ut i licensupplagor, eftersom han sålt förlagsrätten i väster, där också hans pjäser spelas; utanför Öst-Berlin uppförs de inte i öster. Det är en situation som enligt Lüthy passar Brecht precis, Brecht, som "aldrig har slagit igen en dörr bakom sig, för egen räkning alltid har valt en kompromiss och förstått att inrätta det bekvämt för sig även i den falskaste belägenhet". För att illustrera sin mening citerar Lüthy två dikter som i "Hundert Gedichte" står bredvid varandra, "1941" och "Hollywood". Den första handlar om hur han efter Danmarks och Norges ockupation på flykt undan sina landsmän kommer till Finland och nyfiket betraktar en karta: "Långt uppe i Lappland, åt Norra ishavet till, ser jag ännu en liten dörr." Över Petsamo nådde han också friheten i Amerika, medan alltså den ryska gränsen tedde sig som en oöverstiglig mur. "Hollywood" lyder på prosa: "För att förtjäna mitt bröd går jag varje dag till torget där lögner köps. Förhoppningsfull radar jag in mig bland försäljarna." Men vem hade tvingat honom dit?

*

För att närmare belysa Brechts nuvarande situation drar Lüthy en parallell med Galileis i Brechts drama "Leben des Galilei". Inför inkvisitionens hot återkallar Galilei sin lära, men har sedan att välja om han skall slå sig ner i Venedig eller Florens. I krämarrepubliken Venedig väntar honom en illa betald lärostol, men också frihet att forska och skydd mot inkvisitionen, hos Medicéerna i Florens kan han bli hovastronom, få materiellt lysande arbetsvillkor, dock under förutsättning att han helt underkastar sig kyrkans auktoritet. Galilei väljer Florens, och det, menar Lüthy, har också Brecht gjort när han valt hovdiktarens värv hos Pieck. Där har han en länge eftertraktad egen experimentscen till sitt förfogande, och frestelsen har varit så mycket större som han — enligt Lüthys uppfattning — snarare är en stor teaterman än en stor dramatiker. Inkvisitionen och de eftergifter den tvingar honom till har han tagit på köpet.

Lüthy framträder inte som försvarsadvokat för Brecht — vilket bör ha framgått av det redan citerade — och han förnekar inte möjligheten av att Brecht helhjärtat har engagerat sig hos kommunisterna, fast han betvivlar det; han anser att Brecht är den "krumelurigaste och klipskaste poet" som går att leta upp och att man därför aldrig kan veta var man har honom. Obestridligt är endast att han är i kommunismens tjänst.

*

Det intressantaste i Lüthys essä är emellertid den estetiska avvägningen och idéanalysen av Brechts skönlitterära verk. Brechts egna kommentarer, som ju har flödat rikligt, tar han inte så högtidligt: först var det fråga om den hos oppositionella konstnärer vanliga böjelsen att skriva manifest, förstärkt av en omisskännligt pedagogisk läggning, som naturligtvis kom ännu bättre till sin rätt när Brecht började förse sina arbeten med marxistiska tolkningsförsök. Lüthy menar — och han anför goda skäl för sin åsikt — att Brecht under sitt tidigaste skede, före "Tolvskillingsoperan", var en socialt och politiskt tendenslös författare, även om han alltid känt sig dragen åt vänster. Essän innehåller ett slående exempel på de — hopplösa — efterrationaliseringar Brecht senare har gjort sig skyldig till när han kommenterat ungdomsverken. Men framför allt ger Lüthy en ytterst suggestiv bild av Brechts orgiastiskt expressionistiska period med den drunknade flickan, vattenliket, skeppsvraket och den ruttnande månen som oupphörligt återvändande symboler och med "Baal" och "Hauspostille" som representativa skapelser. Det vilt upproriska och utmanande antikonventionella som den unge Brecht excellerade i är — alltjämt enligt Lüthy — utvärtes ting, det egentliga temat är förruttnelsen i alla dess former, den intensiva upplevelsen av livet som en kemisk process, som en fas i naturens ämnesomsättning, där det medvetet individuella är en biprodukt utan betydelse. Den livskänsla som här tar sig uttryck är helt passiv, vegetativ; bäst är att så bekymmerslöst som möjligt låta sig drivas av tillvarons ström det korta stycket från födelse till död.

*

Som en drastisk kontrast till detta program ställer Lüthy upp den obönhörliga, knivskarpa disciplin som förkunnas i "Die Massnahme", det 1931 skrivna dramat om den kadaverlydnad partilinjen kräver, ett verk "som inte kan frånkännas en omänsklig, iskall storhet och som formellt är det bästa och mest slutna Brecht har åstadkommit". Det handlar om en partimedlem som på angivelse av sina kamrater likvideras därför att han under ett uppdrag har låtit medlidande, indignation och vrede ta herraväldet över sig och alltså svikit sin plikt. Lüthy finner det betecknande att det är just disciplinen, den nakna maktteknikens som har fascinerat och inspirerat Brecht och just vid denna tid då de totalitära idealen — av skilda färger utövade ett maximum av lockelse. Arbetarrörelsen hade aldrig intresserat honom, inte heller den revolutionära kommunismen, det var först kravet på total underkastelse som attraherade honom, åtminstone som diktare — 1933 flydde han som bekant till Skandinavien och inte till Sovjet. Litterärt har han drivit självutplåningen mycket långt, helt förnekat sitt tidigare lyriska jag, och "Die Massnahme" kan läsas som en heroisering av detta personliga offer. Samtidigt är just tendensen till självutplåning — biologiskt eller politiskt motiverad — något som förenar de båda stadierna i hans hittillsvarande karriär.

*

Apropå schweizare som har skrivit om Brecht skall här också *Max Frisch* nämnas, som i sin "Tagebuch" (Suhrkamp, 1950) — ett representativt europeiskt efterkrigsdokument — har ett par politiskt kanske en smula naiva, men konkreta och estetiskt uppslagsrika miniatyressäer om Brecht, som han flitigt umgicks med under dennes Zürichtid.

INGEMAR WIZELIUS

© Tingstensamlingen

Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.